

ברית שלום!?

עיון בפרשת השבוע לאור הנצי"ב מולחזין

והדמיון שאנחנו עושים, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה יצווה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזיכרון אותו הנם, והלא בזיכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא יישכח מפי זרענו? דע כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנוער ישיאך לדבר כן.

ועתה בני, אם בינה – שמעה זאת והמה אוונך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות: דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינמה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכוח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות.

ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, הפיץ בתורה ובמצוות, אם יעסק תמיד בדברים של דופי – דרך משל, שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותה אומנות – ישוב בזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור. כי ידוע הדבר ואמת, שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים זיכרונם לברכה: "רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" (מכות פרק ג משנה ט"ז), כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו, להיטיב לנו באחריתנו. כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זיכרונם לברכה על זה באומרו: "כל מי שיש לו מזווה בפתחו ויציצית בכגדו ותפילין בראשו – מובטח לו שלא יחטא" (מנחות מג ב). לפי שאלו מצוות תמידיות, ונפעל בהן תמיד. לכן, אתה ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקך, כי אחריהם תימשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר: "אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים, לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צהות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאים עליהם אשמות והטאות, הלא גם לי לבב כמו להם, קומני עבה ממותניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם" אל בני! השמר מפניהם פן תילכד ברשתם! רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם – ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה, אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בעניין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו. כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו.

1. העמק דבר במדבר כ"ה, י"ב.

את בריתי שלום. ... ובשביל כי טבע המעשה שעשה פנחס להרוג נפש בידו. היה נותן להשאיר בלב הרגש עז גם אח"כ אבל באשר היה לשי"ש משי"ה באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמדת השלום. ולא יהא זה הענין לפוקת לב.

2. העמק דבר דברים פרק י"ג, י"ח-י"ט.

(יח) ונתן לך רחמים. דמעשה עה"נ גורם שלש רעות בישראל. א' שההורג נפש נעשה אכזר בטבע. והנה יחיד הנהרג בב"ד כבר נבחר לזה שלוחו ב"ד. אבל עיר שלמה בע"כ עלינו להרגיל כמה אנשים להרוג ולהיות אכזרים. ב' שאין לך אדם מאותה עיר שאין לו קרובים בעיר אחרת ומתגברת השנאה בישראל. ג' שנעשה קרחה ומיעוט בישראל. ע"ז הבטיח הכתוב שבזה שתעטוק בזה בלי שום הנאה מביזה ישוב ה' מחרון אפו. ונתן לך רחמים. מדת רחמים. והכי מפרשי בגמ' יבמות דפ"ט וברבה פ' עקב: ורחמך. שיהיו אוהבים אותך. וע"י להלן ל': והרבך. כמשמעו:

(יט) כי תשמע בקול וגו'. לא ביארו הראשונים ז"ל מה הוסיף המקרא הזה והרי מירי בהכי שעושיין רצון ה' אלא פ' כי תשמע בקול היינו עסק התלמוד והבנה בקול ה' בדיוק כמו שביארנו כ"פ וע"י להלן ל' מקרא ב'. ובאשר דאע"ג דשלוחי מצוה אינם נזוקים מכ"מ היכא דשכיחי הזיקא שאני [לכ"ע כמשי"כ בסי' שמות ל"ב כ"ו בהר"ד] והרי אין שכיחי הזיקא יותר ממעשה עה"נ כמשי"כ. משי"ה הוסיף המקרא תנאי כי תשמע בקול שתהי' עוסק בתורה כדי לטמור את כל מצותיו וגו' וגם כדי לעשות הישר וגו' היינו בשמירת מדותיו ית' וזבה יהי' עסק התורה מסייעת לתקן את אשר תעוות ע"י מעשה עה"נ. ומכאן למדנו דמי שהגיעו מעשיו לירי רוגז ואכזריות או לירי שנאת הבריות אז יעטוק בתורה לשמה ובזכות זה תמצא ידו להעמיד הליכותיו על דרך הטוב והישר:

3. ספר החינוך מצוה ט"ז – שלא לשבור עצם מן הפפה.

... שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרור העצמות ולשרבם ככלבים; לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן, בתחילת בואנו להיות סגולת העמים, ממלכת כוהנים וגוי קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה

4. עין א"ה שבת ב', ו, ס"א.

אמר רבי חנינא בר אידי, כל העושה מצוה כמאמרה אין משרין אותו בשורות רעות, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. כגובה שמים מארץ וכרחוק מזרח ממערב כן רחוק הוא האידיאל העליון, החודר את כל החיים המוסריים כולם לעומת הפרטים שבהם, שהם הולכים ומשתרשים בחיי המעשה, זהו אמנם רק לפי החוש הכהה שלנו, אבל לפי המציאות האמיתית, הכל קרוב הוא, אין גובה מפסיק ואין מרחק. התכנית היותר עליונה של מקור הטוב, היא מכוננת בצורה כזאת, שבמעשה הפרטי כשהוא נעשה על פי הדיק היותר נמרץ שבו, משתקפות כל המגמות היותר עליונות של כללי הכלליות של האוישר והטוב, המאיר את הטוב והאור בעולם, והמכריע בעז טובו להסיר כל רע וכל חסרון. החיים הקרובים המעשיים והחיים הרחוקים העליונים העיוניים והשכליים באמת עצמותם הם אחוזים זה בזה, וההתאמה שביניהם בפועל המעשים הטובים, המבונים כמאמרם ע"פ המגמה הנראית רחוקה ועליונה, מה שבאמת היא קרובה ומאוחדת עם המעשה וכל סעיפיו, היא מטבעת את צורת ההכללה והקירוב גם כן על כל מצבי החיים ויחשיהם, הקרובים והרחוקים, עד שהמצבים היותר רחוקים במקום וביחש, שהם בכל זאת מתיישים לאדם, אינם צריכים להטבתם נשיאת עין למרחקים עצומים וחשבונות רבים, כ"א ההטבה המדוייקת במעשיו הקרובים אליו לעשותם כמאמרם, הם מקשרים ברוחם העליונה הכוללת את ההיקף היותר רחב ויותר גדול של החיים והמציאות, את כל היחושים כולם. ... והאדם צריך לתקן את כל צעד שהוא צועד לפי החוג הנראה לו, ומובטח הוא שהיחש הרחוק הוא הולך ומתאגד לטובה ע"י ההטבה הנחה הקרובה אליו, כשם שהמגמות העליונות הנראות בכלל רחוקות, הולכות ומתמלאות ע"י ההדרכה הקרובה הנקנית על ידי תום לב, ההולכת ומתקשרת בחיים המעשיים, שתכונתה השלמה היא עשיית מצוה כמאמרה.

5. אורות התשובה ו', ו'.

המעשים מדברים הם בתוך הנשמה. כל פעולה, שהיא משתלשלת אחרי השתלשלויות רבות מהטוב מהקודש, כשם שהיא נובעת ממקור הקדש, שהמציאות של הקודש גרמה לה את היותה, את התגלותה אל הפועל ואין קץ לסבות אשר התגלגלו מרום חביון עד אשר באה פעולה טובה זו אל הגלוי המעשי, ככה בהיותה כבר יוצאה אל הפועל היא משיבה את האור לשרשה, היא מכה את הגלים לאחור ומרחבת היא את פעולת הקודש ומגדלתה ממטה למעלה.

הוא הדין להפך, כל פעולה שמקורה משחת, כשם שהמקור הטמא הוא מחוללה כך היא מגלה את חלאתה בתוכיות הרוח העושה אותה, עד אשר יעקרה ממקורה האיש השליט על מעשיו ועל רצונו בכח הגדול של תשובה, שאז, בהתעלותה ביחוד למדת האהבה, תקבע את מדורה בעומק הטוב ותכה את הגלים ממטה למעלה, כהלכות הפעולות הטובות לטובה.

6. אורות התשובה י', ה'.

כמה מטמטמות הן העברות את הדעת, בין הדעת של היחיד בין הדעת של הצבור, של הדור ושל התקופה. כשהירידה גורמת אותה תפיסת החיים, שיתפס בה האדם נגד רוח העליון הזורח עליו, נגד דבר ה', הבא לו מכל מוצאיו, מן התורה, מן האמונה וגם ממנהג אבות, מהסכמת הבריות, ומישירו הפנימי, – שהמשך העליוניות גם שבכל אלה הולך הוא ונמשך מכל התוכן החי והמלא שברוחניות העולם ומלואו, בחקי שמים וארץ וכל היותם היותר יסודית, – כשנעשה האדם על ידה מדרס לצד העור שבו, לאותו הצד החלש, שאינו יכול להתגבר עד כדי האומץ של אחיזת החיים בסדורם כפי התביעה השלמה שלהם, שהיא התביעה המרחקת את האדם מן החטא, המעמידתו ישר כאשר עשהו אלהים, אז לא רק חלק אחד מחלקיו ירד ונשתקע, לא רצונו העראי נחלש, ורוחו במהותו וערכו, שכלו וכל אור החיים שבו, עומד על עמדו. לא כן הדבר, פניו כולם שונו אור השכל המבוסס, המתאחד בעומק ההויה הנשמית עם כל כחות החיים, הארוג בחוברת עם כל הסדור המוסרי הרוחני הממשי של כל מה שהוא מסביב, ממטה וממעל זה האור נכה. ואור זה – הוא רז החיים בעצמם, אומץ תפיסת החיים שהנשמה מוצאה בו את דם הנפש שלה. ורק בטהרה ובתשובה ישוּב ויגלה האור והחיים. ולכן התשובה היא יסוד התרבות האנושית המחופשת כ"כ.

7. אורות התשובה י"א, ה'.

התשובה מורה, שיסוד המעשים כולם הוא התמצית הרוחנית שבהם, אותה ההטבעה שמטביע המעשה ביסוד הנפשי. וכאשר באמת תכני המעשים אינם רק מושגים סמליים בלבד כ"א הם ארוגים ביסוד העולם הממשי, הננו קרואים לומר, שהעולם הממשי כמו שהוא, הוא אמנם עולם מחולק, שכל סדריו מתאימים זה לזה, אבל שרשו הוא היסוד המחשבתי, הכולל ומקיף אותו ונעלה ונשגב ממנו, והתשובה מרוממת את האדם ועולמו לעולמה היא, ששם המציאות כולה עומדת בבהירות התוכן הרוחני שלה, והעולם הוא בעוצם רוחניותו שולט הוא על עולמו המעשי המוגבל. וכפי אותה ההטבעה המחוקה בעולם-התשובה העליון ע"י המחשבה – נקבעת היא ההסדרה של העולם המעשי.

8. עין אי"ה שבת א', ב', קפ"א.

תינח נדה, חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר, כדדריש הוא גלילאה עליה דרב חסדא, אמר הקב"ה רביעית דם נתתי בכב, על עסקי דם הזהרתי אתכם. כח הגידול והצמיחה אשר שם השי"ת בקרב כל צומת, וביתר שאת בקרב החי והאדם, שמהתחלות הקטנות והמצומצמות במדתן יתרחב הדבר לבא לידי השלמה גמורה, ומחומר קטן ודל, שכפי קטנו הכמותי כן הוא ג"כ קטנו האיכותי בכחות דלים וחלשים, יצא אדם גדול ושלם בתכונותיו, עומד לגדולות במעלותיו הנפשיות, מזה אנו יודעים כמה גדולה היא האחריות בשמירת כל ענין מקלקל בהתחלתו. כי החסרון היותר קטן המתערב בהתחלה, ממנו תוצאות להמון קלקולים רבים. כי הכח המגדל יקח עמדו את כח המקלקל ג"כ להפרותו ולהרחיבו, כפי אותה המדה שהוא מרחיב את הכחות הטובים המתחייבים לחומר הטוב. וזה הוא אחד מקצה טעמי איסור נדה, שהדם שממנו הולד נוצר, צריך שיהיה מוכשר בין מצד מזגו החומרי בין מצד מזג הנפש וצהלת הרוח, להיות חל עליו רוח חיים צח וטהור נוטה אל התעוררות הטוב והקדושה. ואם יתערב איזה עירוב כ"ז מתמצית החומר הבלתי טהור, או אפילו רק מהשפעתו שהוא משפיע על הנפש כל זמן שלא נטהרה ממנו כדת של תורה, להחליף תכונה לטובה ולאורה של עז ד', אותה התערובת המצננה יש כח בידה לקלקל ולהריד עזה של התולדה הקדושה הישראלית, חלילה, ומגעת עד כדי לשלול את תכלית החיים והתולדה, שהם נועדים להוציא כלים מוכשרים, ללכת באור ד'.

ע"כ אמר הקב"ה, רביעית דם נתתי בכב, בהתחלת היצירה, וממנו תוצאות לכל בנין הגוף ובסיס לנפש גדולה וחכמה רבת פעלים; מזה תבינו כמה נשגב הוא כח הגידול מהתחלות מקומצות, ותוכלו לדון כמה שמירה צריכה היא ההתחלה הנפלאה הזאת מכל תערובות של פגעים שיוכלו להתלוות עמה, לבקש להתגדל גם הם עם הכנתם לטומאה ולכיעור, תחת הקדושה והתפארת שאנכי שותל בכרם בית ישראל, הסוגה בשושנים. על עסקי דם הזהרתי אתכם, לשמור בהתחלה כח הטהרה, למען יהיה אחרית דבר טוב דוקא מראשיתו.

9. ירח האיתנים, עמ' ט"ו-ט"ז.

ישנן שתי שיטות של תשובה. שיטה אחת שסדרה הוא מלמטה למעלה, ושיטה שניה שסדרה הוא מלמעלה למטה. הא כיצד? כל חטא מוכרח הוא להיות מקורו מאיזה פגם נפש רוחני, טעות שכלית באיזו מדה שהיא, אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות. ההחשכה השכלית מסבבת רגשות לבביים עכורים, שתוצאותיהם הן מדות ותכונות מקולקלות, ושתי אלה ביחד גורמות שכלי המעשה הגופניים נעשים עלולים ליפול בבוח של חטאים, והאישיות כולה נעשית נשחתה. התיקון שבא בסדר שיטת התשובה ההולכת מלמטה למעלה, מתחילה למרק את הגוף מגסותו. מזה באה תשובת המשקל, ודרכי הסיגוף המתלווים עם התשובה, ע"פ קבלת רבותינו הקדמונים. כשהגוף מתמרק, הולכים הרגשות הלבביים ומתעדנים וחוזר אח"כ אור השכל

להופיע באדם בטהרתו. אמנם סדר התשובה שמלמעלה למטה, הוא באופן הפוך לגמרי בסדרו מזו הקודמת. שיטה זו מתחילה היא מתוך הגיון השכל, ואח"כ ע"י הוספת ההבנה, חודרים הרגשות הטובים לתוך הלב, והם פועלים על כחות הגופניים להתעדן, ובא אח"כ ג"כ הסדר המעשי הראוי להצטרף לזה.

על פי התורה ושקול הדעת הישרה נראין הדברים מסדר מסדר הברכות של שמונה עשרה שמקדימים בינה לתשובה, שהסדר היותר חשוב הוא להחל בעבודת התשובה מלמעלה למטה. ההופעה התבוננתית ואחריה רגשי הלב ואחריהם ההתעדנות הנפשית. מובן הדבר שסדרים כאלה אינם נאמרים באופן כזה שבעת ההשתמשות בהופעה השכלית לא יפעלו כלל רגשי הנפש, ובעת השמוש בהערת הרגשות לא יפעלו הפעולות של ההתעדנות החמרית, אלא שע"פ הסדר שמלמטה למעלה התוכן התחתיתי החמרי משמש בתחילה בתור עיקר, וכח הרגש והשכל מתלווה אליו בתור עוזר עד שימלא הפרק הראשון את תפקידו, ויבא אחר כך כח הרגש לשמש בתור דבר עיקרי ויסודי, ושני הכחות, הגופני והשכלי, יעזרו לו וכן הלאה. ובהתשובה המסודרת מלמעלה למטה הוא להפך, שהכח הראשון המתגלה בתור עיקר יהיה הכח השכלי, ושני הכחות האחרים יהיו עוזרים לו וכן הלאה.

שני הדרכים הנם קדושים ומביאים לאור החיים והופעת הישועה אל הכלל ואל הפרט, וארחות השמוש בכל דרך הוא דבר המסור ללב חכם, אשר יוכל להורות על פי המצב האישי הכללי איזה דרך הוא יותר נאות לאחוז בו, כדי לבא באופן יותר מבוסס למטרתה הקדושה של התשובה השלמה, שהיא חמדת כל החיים ואור כל העולמים כולם.

10. אורות הקדש ג', רל"ח – סדר הטהרה ומניעתה.

צריך להחל בטהרת המעשה, ולטהר אחר כך את ההרגשה והמדות, ולעלות מזה לטהרת השכל, ואז הענינים הולכים כסדרם, אשרי מי שזוכה לכך. אבל לפעמים מזדמן הדבר שאי אפשר לאדם לעסוק בתיקונים בסדר, ואיש כזה אסור לו להביט על סדר, כי אם יחטוף מכל הבא, וכשרוחו מוכשר לעילוי הדעות יעלה, ויוכך, ירחיב, יגדיל תורה ויאדיר. אף על פי שרבו עליו תביעותיו מצד התכונה של ההרגש ושל המעשים, שלא נתקנו עדיין ולא הובררו, ואפילו אם יהיו מהיותר כבדים שבהם, שהם ענינים שביין אדם לחברו, מכל מקום הוא לא יעזוב את עלייתו, ואת פעולתו לטובה ולעילוי, בכל אשר תשיג ידו, אף על פי שיהיה מנוע מאיזה צד שיהיה, בין מצד חסרון היכולת, בין אפילו מצד חסרון הרצון, כי לפעמים מזדמן, שחסרון רצון הוא גם כן דומה לאונס.